

BOĞAZLIYAN KAYMAKAMI KEMAL BEY'İN İDAMI

Arş. Gör. Niyazi KARACA (x)

Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in Damad Ferid Paşa Hükümeti tarafından idamı, Türk halkını sonsuz ıstıraba sevkeden olaylardan biri olmuştur. Rüşümât Meclisi (Gümrükler Genel Müdürlüğü) başkatiplerinden Arif Bey'in oğlu olan Kemal Bey, 1884 yılında babasının memur olarak bulunduğu Beyrut'da doğdu Rodos Medrese-i Süleymaniye Mektebi'nde ilk, Rodos idadisi'nin rüşdiye kısmında orta, Antalya ve İzmir idadilerinde lise öğrenimini tamamladı. 24 Temmuz 1908'de Müllîye Mektebi'nden mezun olduktan sonra stajını bitirerek kaymakam oldu. 12 Haziran 1915'e kadar çeşitli kazalarda görev yaptıktan sonra Boğazlıyan kazası Kaymakamlığına atandı. 20 Ağustos 1915'den 9 Ekim 1916'ya kadar Yozgat Mutasarrıf Vekilliği görevinde bulundu. Bu görevinden sonra Batraski- (Şam) kazasına, oradan da İzmit sancağı Muhacir Müdürlüğüne nakledildi. 13 Haziran 1917'de bu görevinden"... Boğazlıyan kaymakamlığında bulunduğu sırada, yükümlülüğü altında bulunan bazı malların kaybolmasında ihmali görüldüğü gerekçesi ile Ankara Vilâyet Meclisi'nin 16 Ocak 1916 gün ve 185 sayılı lüzum-ı kararıyla" azledildi. Konya İstinaf Mahkemesi'nde yargılanması sonunda 25 Temmuz 1918'de suçsuzluğu anlaşılaraq beraat etti. Hemen sonra atandığı Konya Zeriyyât Müfettişliği görevinde iken Tevfik Paşa Hükümeti tarafından tutuklanarak İstanbul'a götürüldü" (2).

Kemal Bey'in Boğazlıyan Kaymakamı olarak görev yaptığı sıralarda, Türk kuvvetlerinin cepheelerde meşgul olmasından faydalanan Ermeni tedhiş örgütleri cephe gerisinde katliâmlara başlamışlardır. Osmanlı Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girerek seferberlik ilân etmesi ile başlayan bu sistemli tedhiş hareketleri (2).

(x) Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi Enstitüsü

(1) Bu hususta daha geniş bilgi için bkz;

Ali ÇANKAYA, Son Asır Türk Tarihi'nin Önemli Olayları ile birlikte Yeni MÜLKIYE TARİHİ ve MÜLKIYELİLER (Mülkiye Şeref Kitabı) (1860-1923) C III, Ankara 1968-69, s. 1156-57, İstiklâl Gazetesi 7 Nisan 1335 sayı: 105

(2) 21 Eylül 1914'de seferberlik ilân edildiğinde, Taşnak, Hınçak, Ramgavar v. Veranasial komitelerinin birleşme faaliyetleri başlamıştı. Taşnak Komitesi şubelerine gönderdiği emirlerle Anadolu'daki Ermeni komitelerini harekete çağırıyordu. Bkz. Talat Paşa'nın Anıları, (Hazırlayan Alpay KADACALI), (İletişim Yayınları), İstanbul 1990, s. 76

Ermenilerin tedhiş faaliyetleri hakkında ayrıca bkz. Ermeni Komiteleri'nin Amal ve Harekât-ı İhtilâliyesi, (Hazırlayan H. Erdoğan CENGİZ), Ankara 1983, s. 300-313, Bkz. Esat URAS, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi (Belge Yayınları), İstanbul 1987, s. 593-616.

savaşın en hararetili döneminde zirveye çıkmıştır. Tedhiş hareketlerine dair bilgilerin Bâb-ı âliye ulaşması hükümeti telaşa sevketmiş, fakat olayların duracağı düşünceci ile kesin tedbir alma yoluna gitmeyerek, sadece Ermeni ileri gelenlerine nasihatlerde bulunulmuştur(3). Fakat, yapılan tekinler bir netice vermedikçe ve ordu bu kadimlerden rahatsızlık duyarak hükümete baskı yapınca (4) Dahiliye Nezareti 27 Mayıs 1915'de geçici bir kanun çıkartarak Ermenileri göç ettirme kararı aldı (5). Bunun yanında ilgili yerlere verilen emirlerle kararın tam olarak uygulanması sağlanmış ve göçe tabi tutulanların güvenlikleri için önlemler alınmıştır. Verilen emirlerde Ermenilerin can, mal ve ırzlarının korunması, beslenmeleri ve istiharatlerinin sağlanması isteniyordu (6). 28 Ağustos 1915'de Dahiliye Nezareti tarafından yayınlanan tebliğ tamamen göç ettirilenlerin güvenliğinin sağlanması yolundaydı (7).

Bu olaylar cereyan ederken Kemal Bey, Dahiliye Nezareti'nden; "Bölgesinde bulunan Ermenilerin Suriye'ye sovke tabi tutulması" (8) na dair bir şifre aldı. Kemal Bey bu şifrenin alındığını Nezarete bildirdikten sonra, jandarma kumandanını da alarak tehcir edileceklere durumu anlattı ve yolsuzluklara meydan vermemek için tahliyenin icrasına bizzat nezaret etti (9).

Savaşın bitmesinden sonra, İttihad ve Terakki muhalifleri Ermeniler ve İttifak Devletlerinin baskısı ve hükümetinbu etkenlere hoş görünmek çabası ile tehcire katılanların tutuklanması işi başladı. Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey de hükümetin bu politikasının kurbanlarından biri olarak tutuklandı (10) ve 5 Şubat 1919'da Hayret Paşa'nın reisi bulunduğu Techir ve Taktül Mahkemesi'nde yargılanmaya başlandı (11).

Kemal Bey'in yargılanmaya başladığı "Techir ve Taktül Mahkemesi"nde dikkati çeken nokta tehcirle alakası olsun olmasın birçok Ermeninin mahkemeye gelerek şahitlik yapmaları idi. Bu şahitler ifadelerinde, Kemal Bey'in tehcir edilenleri Keller'de imha ettiğini söylüyorlardı. Mahkeme'nin birinci dereceden şahitlerinden Andriyadis Efendi ise 19 Şubat tarihli oturumda verdiği ifâdede: "Kemal Bey'in bir yaylı arabada ve yanında nefesler olarak ve üzerinde avcı elbisesi olduğu halde tehciredilen Er-

(3) Talat Paşanın s. 80-81

(4) Talat Paşa s. 82

(5) M. Kemal ÖKE, Ermeni Meselesi, Aydınlık Ocağı Yayınları, İstanbul 1986 s. 145

(6) ÖKE, s. 149

(7) "Techir edilenlerin güvenlik, düzen ve istirahatlerinin sağlanması, aciz ve fakir olanların yiyeceklerinin temin edilmesi, hastaların tedavisi lohusa kadın ve çocukların sıhhatlerinin korunması, sevk işlemine nezaretle ilgili memurların vazifelerinde ilgisizlik ve ihmaller görüldüğü taktirde bu görevlilerin cezaya tabi tutulması, göçmenlerden rüşvet, hediye alan ve onlarla kanun dışı ilişkiler kuran memurların işten el çekirilerek evraklarının Divan-ı Harbe tevdi edilmesi" isteniyordu. Bkz. Salahi R. SONYEL, Ermeni Tehciri ve Belgeler, Ankara 1978, s. 8-10

(8) Hüsemattin ERTÜRK, İki Devrin Perde Arkası, (Haz. Samiye Nafiz TANSU) İstanbul 1969, s. 303

(9) ERTÜRK, İki Devrin s. 303

(10) Sabah Gazetesi, 7 Kanun-ı sani, 1335, sayı: 1042

(11) Zeki SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Mondros'dan Erzurum Kongresine kadar, Öğretim Yayınları, Ankara 1986, s. 125

menileri sevkettiğini, arabada bulunan Ermenilerin eşyaları, paraları, yiyeceklerinin alındığını (12) ve Kemal Bey'in Keller'de tehcir edilen Ermenileri inha ettiğini" (13) iddia ediyordu.

Bu ifadeden sonra şahidi sıkıştıran Kemal Bey'in Dava Vekili Hayri Bey, şahidin daha önce hükümet ve islâmiyete hakaret etmesinden Divân-ı harb'de yarğılandığını ortaya çıkardı: (14).

Duruşmaların ileriki oturumlarda Kemal Bey'in suçsuz olduğuna kanaat getiren Divân-ı Harb Reisi Hayret Paşa, Hükümete zit düşmemek için günlerce düşünmüş, uygulamanın da haksızlığına dayanamayarak, 4 Mart'ta Sadarete gelen Damad Ferid Paşa ile şiddetli münakaşaya girişmiş, nihayetinde de Divân-ı harb reisliğinden istüfa etmişur (5).

Hayret Paşa'nın istifasından sonra hükümetin yaptığı değişikliklerin sonuncusu olarak Divân-ı harb Reisliğine Mustafa Nâzım getirildi. (16)

Mebusun Meclisi Reisi Halil Menteşe Bey'le aynıkoşuşu paylaşan Kemal Bey mahkemenin son günü çıktığı duruşmada Halil Bey'e yazdırdığı müdafaasını okudu. Bu mü-faada: (17).

(12) Hükümetin, Ermenilerin tehciri esnasında onların sağ salim yerlerine ulaşmaları: aciz ve fakir olanlara yiyecek verilmesi, hastalara bakılması ve çocuklara özen gösterilmesi konusunda aldığı önlemlere rağmen şahid: Ermeniler verdikleri ifadelerde mallarının ellerinden alındığını söylüyorlardı. Ayrıca Hükümet "tehcir edilenlerin mallarına ait kanun"u çıkartarak Ermenilerin haklarını garanti altına almıştı. Bkz. Yusuf Hikmet BAYÜR, Türk İnkılâbı Tarihi C III, kısım 3, (Türk Tarih Kurumu Yayınları) Ankara 1983, s. 45

Türkler Ermenilerin kendilerine ihanet etmelerine rağmen, onları yine korumuşlardır. Cemal Paşa hatırlarında: "goç ettirilen 150 bin Ermeniye Suriye'de "Baba şefkati" gösterip, onları en iyi şekilde iskan ettirdiğini yazıyor. Bkz. Cemal Paşa. Hatıralar, Çağ-daş yayınları, İstanbul 1977, s.441.

Goç ettirme sırasında Hükümetin emirlerine uymayan ve ihmali görülenler ise (1397 kişi tutuklanmıştı) örfi idare mahkemelerine veriliyordu ki bunların bir kısmı idam edilmiş diğerleri hapis cezasına çarptırılmıştır. Bkz. Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C I, (Ege Üniv. Fen-edebyat Fakültesi Yayınları), İzmir 1987 s. 136

(13) Sabah, 19 Şubat 1335, Sayı: 10511

(14) Sabah, 19 Şubat 1335, Sayı: 10511

(15) ERTÜRK, İki Devrin, s. 305

(16) Sina AKŞİN, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, İstanbul 1883, s. 201

(17) Halil Bey Kemal Bey'in hücrelerine geldiği günü şöyle anlatıyor: "Kemal Bey tecrit edildiği hücrelerinden çıkarılıp bizim koşuşa getirildi. Gazeteler katil, yağmager gibi her türlü müstehecn sözlerle bu aziz şehidi teşhir ediyorlardı. Hepimiz etrafını aldık, okşadık, öpenlerimiz de oldu. Zavallı şaşkın bir halde idi. "Aman Allah, dünyaya çıkıum öldüğümce gam yemem. Fakat çocuklarının boynuna "hain-i vatan evladı" levhası asılaeak diye çidirecektim" dedi. Ham-i vatan onları yazanıdır. Sen hakiki müeahidsin" diye teselli ettik" Bkz. Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil MENTEŞE'nin Anıları (Hürriyet Vakfı Yayınları) İstanbul 1986, s. 238

"Mahkemeye gelen şahitlerin yalan yanlış ifade verdiklerinin mahkemece görüldüğünü, Kellere giderek bir kısım Ermeni'yi orada katlettiği yolundaki ifadelerin de şahitlerle yalanlandığının ve kendisinin söylenen tarihlerde Keller'de olmadığını ispatlanmış olduğunu" söyleyerek kendisine atfedilen bütün suçları reddetti (18).

Kemal Bey'in müdafaası Hükümet'in İtilâf Devletleri karşısında düştüğü durumu bütün açıklığı ile ortaya koyuyordu. Divan-ı harb Reisi Mustafa Nâzım Paşa müdafaayı göz yaşları arasında dinlemesine rağmen (19) hükümetin izlediği siyaset doğrultusunda Kemal Bey'i 1 No'lu Divan-ı harb kararıyla idama mahkum etti (20).

Kemal Bey idam kararının uygulanacağı gün olan 10 Nisan'da Beyazıt meydanına geldiğinde meydana büyük bir kalabalık toplanmıştı. Kemal Bey, halka hitaben yaptığı konuşmada; "Bir memur olduğumu, vazifesini yerine getirdiğimi, ama ecnebleri yaranmak için kendisinin asılmak gibi bir cezaya tabi tutulduğunu" (21) söyleyerek metanet içinde idam sehпасına yaklaştı. İdamı hakkındaki fermanı sonuna kadar hürmede dinleyerek, sehpanın üzerine çıktı ve sehpayı ayağı ile devirerek infâzı kendi gerçekleştirdi (22). Hükümet, bir gün sonra yayınladığı resmî tebliğ ile idam kararının yerine getirildiğini ilân etti. (23)

Kemal Bey'in idamı özellikle İstanbul'da büyük bir infiale yol açtı. Halkı bu kadar büyük bir tepki içerisine iten olayın perde arkası ne idi? İstanbul Hükümeti böyle bir gösteriye neden gerek duymuştu?

Mütareke'den sonra İtilâf Devletleri İstanbul hükümetleri ve Padişah üzerinde etkili olmaya başlamışlardı. Bu etkinin bir uzantısı olarak Meclis-i Mebusân fesh edilmiş (24) ve ardu arkası kesilmeyen istekler başlamıştır. Bu isteklerden biri de tehcir hadisesine karışanların tutuklanması ve cezalandırılmalarıdır. Padişah bu istekle uyuyor görünüyor ve İngiliz ileri gelenleri ile yaptığı görüşmelerde tehcirle alakalı olanları cezalandırmaya hazır olduğunu söylüyordu (25).

Padişah İngilizlerin desteğini sağlamak konusunda oldukça ileriye giderek 10 Ocak

(18) İstiklâl 7 Nisan 1335, sayı: 105

(19) Kemal Bey savunmadan sonra Halil Menteşe Bey'e şunları söylüyordu: "Beyim Allah razı olsun, müdafaamı yaptım, sesimi milletime duyurdum, tarihe naklettim. Artık asılsamda gam yemem. Divan-ı harb reisini de ağlatım." Bkz. Halil MENTEŞE'nin Anıları, s. 238

(20) Karar metni için bkz. ÇANKAYA, Mülkiyeliler, C III, s. 1160-61

(21) ERTÜRK, İki Devrin, s. 306

(22) Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1335, sayı: 72-454

(23) İleri, 12 Nisan 1335, Sayı: 72-454

(24) Padişah, Meclisin feshini İtilâf Devletlerinin tazyikine bağlayarak şunları söylüyordu: "...ecnebler pek bîârman. Gece gündüz ne çektiğimi bir Allah bilir bir ben bilirim. Bizi tazyik ile Meclis-i Mebusân-ı dağıttırdılar..." Bkz. Ali Fuat TÜRKGELEDDİ, Görüp İşittiklerim. (Türk Tarih Kurumu Yayınları) Ankara 1984, s. 182-83

(25) AKŞİN, İstanbul Hükümetleri, s. 145-46

(26) Bilal ŞİMŞİR, Malta Sürgünleri, Bilgi Yayınları, Ankara, 1985, s. 32

günü güvenilir bir adamıyla İngiliz Yüksek Komiserine; "...1908'den beri İttihad ve Terakki Komitesinin hafiyeleriyle sarılmış olduğunu, onlardan çok çekindiğini kendisinin her zaman İngiliz taraftarı olduğu..." yolunda bir mesaj ileterek İngiltere'den dostluk beklediğini ifade etti (277. Sadrazam ve Hariciye Nazır yine 18 Ocak'ta Caldrope ile yaptıkları görüşmede suçluları cezalandırma tarafı olduklarını belirttiler(28).

İtilâf Devletleri'nin Osmanlı işlerine karşıma vesilesi sayarak ortaya koydukları Ermeni tehciri hadisesini ve baskıları yanında her türlü hareketi gayeleri için meşru sayan Ermeniler de haksızlığa uğramış insanlar tavrında ortaya çıkarak, kendilerini sürgüne tabi tutanların cezalandırılmaları için Osmanlı Hükümeti nezdinde teşebbüslere giriştiler (29). Padişah, bu teşebbüsler doğrultusunda, Azaryan Efendi'yi huzuruna kabul ederek, ona, Ermenilere karşı yapılanlardan dolayı teessüflerini, bu yolsuzlukların bazı kimseler tarafından yapıp bundan dolayı Türkleri itham etmenin hakkaniyete muvafık olmayacağını" (30) söyledi. Bu düşünceler doğrultusunda İstanbul istinaf mahkemesi müdde-i umumiye İhsan Bey, Ermenilerin tehcirine sebep olanlara karşı derhal kanunî takibata başlanması lüzumunu ilgililere tebliğ etti. Ve bu suretle yolsuzlukları mahallinde incelemek ve şikâyet sahipleri ile bizzat temasta bulunmak üzere Adliye ve Dahiliye memurlarından mürekkep on heyet teşkil edildi (31).

Bu tür önlemler alınırken, Padişah, İngiliz Yüksek Komiseri'ne "şimdiki kabine-nin zayıf olduğunu, güçlü bir kabine kuracaklarını ve eğer tehcire karışanların cezalandırılmaları sebebiyle kendisine ve aynı düşüncüyü paylaşanlara karşı bir patlama söz konusu olursa İngiltere Hükümeti'nin tutumunun ne olacağını soruyordu (32).

Padişahın bu konuda dış basına verdiği demeçler de dikkati çekmektedir. Daily Mail gazetesine verdiği demeçte tehcir işine çok üzüldüğünü mutlaka bu işin üzerine düşeceğini söylüyor (33) ve bir başka demecinde İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki dostluğu yeniden kurmak için çaba harcayacağını belirtiyor (34), Amerikalı gazeteci Brown ile yaptığı bir konuşmada da adaletin yerine getireceği vaadinde bulunuyordu (35).

İttihad ve Terakki'nin yönetimden el çekmesinden sonra muhalefetin etkinliği art-

(27) ŞİMŞİR, s. 33

(28) AKŞİN, İstanbul Hükümetleri, s. 150

(29) Selahattin TANSEL, Mondros'dan Mudanya'ya kadar, Cİ Ankara 1977, s. 68-69

(30) Tayyib GÖKBİLGİN, Milli Mücadele Başlarken, C I- Ankara 1959, s. 15

(31) GÖKBİLGİN, s. 15-16

(32) ŞİMŞİR, Malta, s. 34

(33) Günhard JEASCHKE, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, Ankara, 1971, s. 3

(34) Lütü SİMAVİ, Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim, Matbaası Osmaniye 1340 s. 198-99

(35) Tehcir konusunda Padişahı etki altında bırakanlardan biri de Mister Brown'du Amerikalıların bu olaydan duyduğu üzüntüyü dile getirerek suçluların cezalandırılmalarını istemişti. Bkz. SİMAVİ, Sultan Reşad' ın, S. 198-99

miş, çeşitli konularda Hükümeti ve yaptıklarını en ağır şekilde eleştirmeye başlamışlardır. Özellikle İttihadçı erkanın yargılanması konusunda kesin hükümlerin alınmasını istiyorlardı. Hürriyet ve ittifaklar 24 Ocak'ta gazetelerde yayınladıkları Üddiriyle, hükümeti uyuşuklukla suçluyor, binlerce insanı öldürmüş olan ittifadçılara karşı hiçbir önlemin alınmadığını, eğer İstanbul'un Türklerde kalması isteniyorsa bu zalimlerin cezalandırılması gerektiğini savunuyorlardı (36).

Muhalefetin baskısı, hükümetin özellikle İngiltere'ye yaklaşma ve ondan bir destek sağlama yolundaki çabası sonucu tehcirle suçlananların tutuklanması işi başladı. Sadrazam Tefik Paşa yakalattığı insanların sayılarını büyütürken İngiliz Yüksek Komiseri Calthrope'a bildiriyor ve bunun başarı sayıyordu. Calthrope ise Londra'dan kesin bir talimat gelmemesine rağmen Osmanlı Hükümetini ve Padişahı yüreklendirerek, İngiltere'nin arkasında olduğunu bildiriyordu (37).

Kemal Bey tehcirle alakalı olarak görülen tutuklamaların ilk kurbanı oldu ve I No'lu Divan-ı harb kararı ile idam edildi. Fakat, idamdan sonra halk tarafından yapılan gösteriler Hükümeti ürkütecek şekilde gelişti. 11 Nisan günü Kemal Bey'in cenazesi coşkun halk kitlesi tarafından üzerinde "Büyük Şhid Kemal Bey" yazılı çelenklerle mezarlığa kadar götürüldü (38). Hükümet bir önlem olarak gösteri yapanları yakalama yoluna gitmiş yapılan kovuşturmada sekiz kişi tutuklanmıştı (39). Fakat bu tutuklular kısa süre sonra serbest bırakıldılar (40).

Padişah, halktan gelebilecek tepkiyi önceden sezinlemiş ve bunu azaltmak için Şeyhülislamdan fetva almayı amaçlamıştı (41). Buna rağmen idam hakkındaki kararname Şeyhülislamın vereceği fetva beklenmeden onaylandı (42).

Türk halkının adaletsiz uygulamalara karşı tepkisini gösteren bu olayın İngilizler de dikkatle izliyorlardı. Kadıköy'de E. La Fountain adlı bir İngiliz istihbarat subayı cenaze alayını gözlemlemek için görevlendirildi. Bu subay, 12 Nisan günü cenaze töreni ile ilgili raporunda: "...Kemal Bey için Kadıköy'de bugün saat 12'de büyük ve görkemli bir cenaze töreni yapıldı. Tabutun omuzlarda taşınması adet olduğu halde tabut başlar üye-

(36) Alemdar Gazetesi, 24 Kanun-ı Sani 1335, Sayı: 41-1351

(37) ŞİMŞİR, Malta, s. 35-36

(38) İsmail Hami DANIŞMEND, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C IV, İstanbul 1972, s. 457-58

(39) Alemdar, 18 Nisan 1335, Sayı: 117-1427

(40) Alemdar, 22 Nisan, 1335, Sayı: 121-1431

(41) Tefik BİYIKLIOĞLU, Atatürk Anadolu'da, Ankara, 1959, s. 7

"Kararname onaylamak üzere geldiğinde Padişah, mabeyn katiplerinden Ali Fuat Bey'i çağırarak; "şimdi çirkin bir hal karşısında kaldık; amma iş bununla bitmeyecek, ıvvali edecek, onun için şimdiden yolun önünü kesmek lâzım Şeyhülislam efendiyi arayın; bu kararı görmüş mü? Görmüş ise benim bunu imza etmeliğim için yarın sabaha kadar bir fetva-yı şerife itası tahhüd ediyorlar mı? Sorun" demişti. bu sözleri ile de endişesini ortaya koyuyordu. Bkz. TÜRKGELELİ, Görüp İşittiklerim, s. 202-203

(42) TÜRKGELELİ, s.204-205

rinde taşındı.

Hükümetin böyle bir törene izin vermekte gösterdiği güçsüzlük affedilemez..." (43) demektedir.

H.A.D. Hayland adlı bir başka İngiliz istihbarat subayı ise sunduğu raporda "Törende ubbiye öğrencilerinden başka çok sıyada subay ve erin de bulunduğunu, ubbiye öğrencilerinden birinin mezar başında konuşma yaptığını ve bu konuşmada İngilizlerin İstanbul'dan atılması gerektiğini söylediğini" (44) bildirmektedir.

İdam kararının uygulanmasından sonra, İngiliz Yüksek Komiseri Londra'ya gönderdiği yazıda suçlu görülen üst düzeydeki devlet adamlarının da idam edilmesini beklediğini söyledi (45). Fakat halktan gelen tepkinin Damad Ferid Paşa Hükümetini iktidardan indirerek İngiliz Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, tutuklananların idamlarının kolay kolay mümkün olamayacağını anlamış görünüyor ve "suçluların Türkiye dışına sürülmesinin hem Sadrazam hem de kendileri açısından faydalı olacağını" (46) belirtiyorlardı.

Kemal Bey'in idamı en çok İttihad ve Terakki muhalefeti sevindirmişti. Muhalef basın, Kemal Bey gibi İttihadçıyı idam ettiği için Hükümete alkış tutuyor, özellikle Alemdar ve Sabah gazeteleri Kemal Bey'i aşağılayıcı yazılar yayınlıyorlardı. Refi Cevad 12 Nisan 1335 tarihli yazısında Kemal Bey için, "...O bir kol idi. Şeriatin kuvvetli satırı, insanlık için zararlı bir unsur olanbu kolu kopardı, sıra onu düşünen dimağdadır. Bu kafalar taşın altında ezilmeli onlar nasıl milletin kadınlarını dul bırakırlarsa, kendi kadınları da dul kalmalı..." (47) diyor, cenazesinde yapılan gösteriler için ise "milletin gösteri yapanlarla hiç bir alakası, olmadığı"nu (48) iddia ediyordu. Başka bir yazısında da "onun cenazesi, dört hamal ile mezarına gönderilmeliydi" (49) diyerek kızgınlığını dile getiriyor ve hadisinin üzerinden geçen iki haftalık bir süreden sonra yazdığı makalede; "...Kemal Bey hakkında ibzal edilen hümetkâr ve teveccühkâr tezahürât, o mutantan cenaze alayı aleyhinde delil olarak kullanıldı" (50) diyordu.

Sabah gazetesi ise, düzenlenen gösterileri kinayarak "Ermeni çetelerinin yaptıklarını zulüm nedeniyle yargılanamayacaklarını çünkü şimdi onların nerede olduklarını bilmesinin imkân olmadığını" (51) ileri sürüyordu.

İşgalin ilk dönemlerinde Türk halkını milli birlik ve direnç doğrultusunda

(43) ŞİMŞİR, Malt, s. 77

(44) ŞİMŞİR s. 78-79

(45) ŞİMŞİR, s. 76

(46) ŞİMŞİR, s. 75

(47) Alemdar, 12 Nisan 1335, Sayı: 111-1421

(48) Alemdar, 15 Nisan 1335, Sayı: 113-1423

(49) Alemdar, 15 Nisan 1335, Sayı: 114- 1124

(50) Alemdar, 24 Nisan 1335, Sayı: 123-1433

(51) Sabah, 15 Nisan 1335, sayı: 10565

yönlendiren bu olay Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından unutulmamış, Kayseri mebusu Ahmed Hilmi Bey'in sunduğu teklif sonrasında ailesine maaş bağlanmış" (52) Sinob mebusu Hakkı Hami Bey'in teklifi ile de ismine "Milli Şehid" ünvanı eklenmiştir. (53)

(52) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre, I, C. 23, T.B.M.M. Matbaası Ankara 1960, s. 404-405

(53) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 23, S. 407.